

Висновки. Отже, на підставі проведеного аналізу відповідності застосування поняття «адміністративно-політична сфера публічного адміністрування» у контексті доктринальних змін теорії адміністративного права й адміністративної реформи, що триває, можна зробити висновок про недоцільність подальшого застосування терміна «адміністративно-політична» для визначення однієї зі сфер публічного адміністрування через його невідповідність сучасним науковим поглядам та практиці адміністрування – ані адміністративний, ані політичний складники не є атрибутами, що вирізняють відповідну сферу.

Запропоновано поняття «національно-безпекова сфера публічного адміністрування» як таке, що більш чітко визначає призначення та сутність сфери, та вказує на її особливості. Перспективами подальших досліджень є більш детальний розгляд структури національно-безпекової сфери, виокремлення та характеристика її складників.

Список використаних джерел:

1. Крегул Ю. Правові основи державного управління економікою України: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 431 с.
2. Державне управління в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. В. Авер'янова. К., 1999. 266 с.
3. Адміністративний // Словopedia. URL: <http://slovopedia.org.ua/32/53392/29945.html>.
4. Політика. Global problems of mankind. URL: <https://sites.google.com/site/globalproblemsofmankind/politika>.
5. Малиновський В. Державне управління: навчальний посібник. Луцьк, 2000. 558 с.
6. Бондаренко К. Государственное управление и публичное администрирование – соотношение понятий. *Legeasi Viata*. 2017. № 3. С. 10–13.

УДК 342.9

БУГЛАК Ю.О.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано актуальність розвитку взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування в Україні в сучасних умовах. Визначені наявні недоліки та проблеми в цій сфері правовідносин у результаті аналізу чинної нормативної бази, наявної практики взаємодії та теоретико-правових підходів до даного питання. Запропоновані напрями підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування в Україні.

Ключові слова: *ефективність, взаємодія, повноваження, розмежування, компетенція, органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади, співпраця.*

В статье обоснована актуальность развития взаимодействия органов исполнительной власти и органов местного самоуправления в Украине в современных условиях. Определены имеющиеся недостатки и проблемы в этой сфере правоотношений в результате анализа действующей нормативной базы, существующей практики взаимодействия и теоретико-правовых подходов к данному вопросу. Предложены направления повышения эффективности взаимодействия органов исполнительной власти и органов местного самоуправления в Украине.

Ключевые слова: *эффективность, взаимодействие, полномочия, разграничение, компетенция, органы местного самоуправления, органы исполнительной власти, сотрудничество.*

The article proves the urgency of the development of interaction between executive authorities and local self-government bodies in Ukraine in modern conditions. The existing shortcomings and problems in this sphere of legal relations are determined as a result of the analysis of the current regulatory framework, the existing practice of interaction and theoretical and legal approaches to this issue. The directions for increasing the effectiveness of interaction between executive authorities and local self-government bodies in Ukraine are suggested.

Key words: *efficiency, interaction, authority, delineation, competence, local self-government bodies, executive authorities, cooperation.*

Вступ. У сучасних умовах для забезпечення сталого розвитку країни, її регіонів і окремих територій, добробуту громадян, їх забезпечення якісними послугами тощо виникає необхідність взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. Сьогодні така взаємодія наявна в досить різноманітних формах вираження: 1) правовій, коли дані органи спільно беруть участь у розробленні того чи іншого нормативного акта; 2) інституційній, коли утворюються спільні дорадчі, консультативні чи координаційні органи; 3) організаційній, коли спільно здійснюються різноманітні заходи; 4) фінансовій, коли спільно фінансуються ті чи інші проекти й програми місцевого чи регіонального розвитку; 5) інформаційній, у разі обміну інформацією з питань місцевого чи регіонального значення тощо. Проте нині взаємодія органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування в Україні характеризується суперечностями, конфліктами через відсутність чіткого бачення меж їхньої компетенції та повноважень і, як наслідок, низький рівень ефективності.

Питання взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування в Україні широко обговорюється як в наукових колах, так і на політичній арені. Окремі аспекти даної проблематики досліджували вітчизняні й іноземні правознавці: М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, В.І. Борденюк, О.М. Бориславська, Ю.В. Георгієвський, О.М. Держалюк, І.Б. Заверуха, Н.В. Камінська, М.В. Канавець, Ю.Б. Каплан, Ю.В. Ковбасюк, Г.В. Макаров, А.М. Онупрієнко, М.О. Пухтинський, Ю.З. Торохтій та ін.

Проте напрямки підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування в Україні висвітлені фрагментарно й потребують подальшого теоретичного дослідження та практичного вдосконалення.

Постановка завдання. Метою статті є визначення й аналіз напрямів підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування в Україні.

Результати дослідження. Сьогодні визначення єдиного підходу до розроблення механізму ефективної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства на засадах державно-приватного партнерства для забезпечення успішної реалізації проектів, спрямованих на поліпшення показників національної економіки, якості життя населення і стану навколишнього природного середовища є метою Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 рр., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 739-р [1]. На співпраці з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади та досягненні спільних цілей розвитку громади наголошується і в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р [2].

Тому не можна не погодитися з тим, що процес становлення України як демократичної, правової і соціальної держави насамперед передбачає налагодження ефективної взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування зі структурними утвореннями політичних партій та інститутами громадянського суспільства. Така взаємодія повинна базуватися на партнерстві, взаємозацікавленості в досягненні цілей, пов'язаних із процесом демократизації всіх сфер державного управління і суспільного життя, соціально-економічним і духовним прогресом, всебічним забезпеченням захисту прав і свобод людини та громадянина [3].

Незважаючи на це, сьогодні є низка проблем у взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в Україні, а саме: 1) суттєве обмежене самоврядування в Україні як права та можливості територіальної громади, за винятком міст обласного та республіканського (в Автономній Республіці Крим) значення: на рівні районів та областей – через відсутність закріплення належного правового статусу громади та власних виконавчих органів,

а отже, власних ресурсів; на базовому рівні – через відсутність достатніх матеріальних ресурсів та обмеження бюджетної самостійності; 2) подвійний статус місцевих державних адміністрацій як складників вертикалі державної виконавчої влади й одночасно виконавчих органів місцевих рад. Відповідальність місцевих обласних державних адміністрацій перед органами виконавчої влади вищого рівня та перед представницькими органами областей та районів створює передумови для виникнення конфліктів між ними та місцевими радами, особливо в період вертикальної коабітації; 3) неоднозначний ефект від надання сільським, селищним та міським радам великої кількості повноважень, зокрема з надання соціальних послуг: з одного боку, це відповідає вимогам, встановленим для України ратифікованими міжнародними документами; з іншого – такий перелік повноважень зумовлює великий розмір витрат із місцевих бюджетів, що призводить до зменшення фінансової спроможності територіальних громад; 4) недосконалість системи контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування (місцеві державні адміністрації мають право контролювати лише виконання делегованих повноважень); 5) компенсація недосконалості правових механізмів контролю за дотриманням органами місцевого самоврядування Конституції України й інших нормативно-правових актів за допомогою неформального впливу державних адміністрацій через фінансову (бюджетну) залежність органів самоврядування від місцевих адміністрацій, що є також потенційним джерелом конфліктів [4, с. 38–39].

Н.Т. Гончарук серед причин, які на сучасному етапі заважають ефективній взаємодії органів місцевого самоврядування й органів державної влади, називає такі: 1) нечітке розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями; 2) неефективний механізм їх взаємодії; 3) відсутність чіткого розподілу повноважень і відповідальності між органами місцевого самоврядування різного рівня. Саме тому, на думку автора, проблема вдосконалення взаємодії органів державної влади й органів місцевого самоврядування є досить актуальною і безпосередньо пов'язаною із системними реформами та трансформаційними процесами, що відбуваються в державі [5, с. 321], із чим цілком погоджуємося.

В.С. Фуртагов справедливо стверджує, що становлення і розвиток системи державного управління, взаємодії всіх гілок влади є одним із найважливіших напрямів розбудови демократичної держави, формування свідомого громадянського суспільства. Система державного управління, на думку автора, досі потребує вдосконалення у сфері розмежування повноважень місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, адже нині фактично немає чіткого механізму розподілу державних та самоврядних послуг, і водночас обидва владні центри є відповідальними перед мешканцями регіону, що примушує їх шукати певних форм та методів співпраці [6, с. 66]. Я.Й. Малик щодо цього зазначає, що сфери взаємодії органів державної влади й органів місцевого самоврядування різноманітні – економічні, соціальні, культурні, екологічні, релігійні, національні тощо. Однак, на думку автора, питання вдосконалення та реформування цих взаємовідносин є найбільш актуальним у вітчизняній теорії та практиці державного управління, про що йшлося в низці наукових досліджень фахівців, у виступах їх на науково-практичних конференціях, офіційних промовах керівників України. Зокрема, акцентується увага на наявності дублювання та відсутності чіткого розподілу обов'язків між органами влади, неефективності механізму взаємодії в контексті реформ та трансформаційних процесів, що відбуваються в державі [7, с. 301] тощо.

Цікавою вважаємо думку А.Р. Крусян, яка стверджує, що взаємний зв'язок органів виконавчої влади обласного рівня з органами місцевого самоврядування очевидний насамперед тому, що в сукупності вони виконують спільну функцію – управління на регіональному рівні в Україні. Тому, як підкреслює автор, для ефективного здійснення цієї функції необхідна взаємна підтримка цих органів, погодженість і єдина спрямованість їхніх дій, тобто визначена та регламентована законодавством діяльність самостійних органів публічної влади, що спрямована на консолідацію, кооперацію зусиль щодо узгодженого, дієвого й ефективного управління на регіональному рівні [8]. Проте, політичний і економічний складники проблемних питань взаємодії органів місцевого самоврядування та державних органів зумовили неспроможність територіальних громад до ефективної та самостійної діяльності у своїх адміністративно-територіальних одиницях, на що звертає особливу увагу В.В. Рильська [9].

Під час дослідження напрямів підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування в Україні варто зауважити, що традиційними формами взаємодії місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, структурних утворень політичних партій та інститутів громадянського суспільства, наприклад, на рівні області, є співпраця в межах діяльності політично-консультативної ради при голові облдержадмі-

ністрації, громадської ради при облдержадміністрації, політично-консультативних рад, громадських рад при райдержадміністраціях та міськвиконкомах (міст обласного значення), головною метою яких є сприяння формуванню і реалізації ефективної політики з питань соціально-економічного та суспільно-політичного життя в області. Також активізується взаємодія місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування зі структурними утвореннями політичних партій та інститутами громадянського суспільства під час «круглих столів», робочих зустрічей, нарад, участі представників громадського активу в сесіях місцевих рад і заходах з нагоди відзначення державних, професійних, релігійних свят і пам'ятних дат. Не менш важливим напрямом співпраці органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування є проведення заходів із метою залучення громадян до процесу ухвалення управлінських рішень через референдуми, громадські слухання та відкриті обговорення питань місцевого значення тощо [3].

У свою чергу, Н.Т. Гончарук та Л.Л. Прокопенко головні напрями співпраці облради й облдержадміністрації вбачають в: 1) участі депутатів та керівників виконавчого апарату обласної ради в роботі колегій, нарад, семінарів, круглих столів, конференцій, які проводяться адміністрацією; 2) участі керівників облдержадміністрації в сесіях, засіданнях президії, постійних комісій облради; 3) спільній роботі депутатів облради та керівників управлінь, відділів облдержадміністрації в підготовці проектів рішень, що вносяться на розгляд сесій, засідань президії, постійних комісій; 4) наданні методичної та консультативної допомоги міським, селищним, сільським радам виконавчим апаратом обласної ради разом з облдержадміністрацією; 5) узгодженні спільних дій, що досягається координацією роботи із планування діяльності на місяць, квартал, півроку та рік тощо [5, с. 323].

Крім того, взаємодія органів місцевої влади й органів місцевого самоврядування може здійснюватися у формі: 1) утворення спеціальних органів на паритетних началах для реалізації спільних програм, здійснення конкретних дій у певних сферах життєдіяльності території; 2) проведення координаційних нарад (семінарів) за участю керівників і посадових осіб місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування; 3) проведення спільних дій із комплексних питань і планування з розподілом обов'язків між учасниками їх реалізації; 4) проведення спільних засідань колегій і президій і ухвалення спільних розпоряджень головою відповідної місцевої державної адміністрації та головою обласної (районної) ради; 5) складання аналітичних оглядів спільної діяльності органів місцевого управління з метою виявлення позитивного досвіду і його впровадження; 6) наявність спільних засобів масової інформації (рубрик «Влада інформує» та ін.); 7) спільне проведення масово-культурних заходів [5, с. 323].

З огляду на сучасний стан та наявні проблеми у взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, науковці пропонують різні шляхи підвищення ефективності взаємодії між досліджуваними органами. Так, Я.Й. Малик виділяє такі шляхи подальшого вдосконалення взаємодії місцевих органів державної влади та самоврядування: 1) внесення змін у закони «Про місцеві державні адміністрації» і «Про місцеве самоврядування в Україні» з питань взаємодії цих органів, трансформації деяких делегованих повноважень органів місцевого самоврядування у власні (самоврядні); 2) розроблення механізмів розмежування і співвідношення компетенції органів місцевої публічної влади; 3) вирішення проблеми територіальної організації країни, реформування адміністративно-територіального устрою; 4) судове врегулювання спорів і розбіжностей між місцевими управлінськими центрами; 5) зміна структури органів виконавчої влади з переходом від галузевого до функціонального принципу їх побудови, закріплення за ними насамперед контрольно-наглядових функцій; 6) створення на регіональному рівні координаційних рад із питань взаємодії місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування [7, с. 302].

У даному контексті Ф.С. Фуртатов наголошує на тому, що взаємодію між державними органами управління та місцевим самоврядуванням під час вирішення проблем соціально-економічного розвитку доцільно здійснювати на системній постійній основі, що можливо лише за наявності спеціального робочого органу – комітету з питань взаємодії та координації державних органів влади з місцевими органами самоврядування. Крім того, органам місцевого самоврядування повинно надаватися більше повноважень, але водночас необхідно забезпечити жорсткий контроль за дотриманням законності, врахуванням інтересів держави і суспільства [6, с. 69].

На відміну від попередників, Н.Г. Гончарук вважає, що вдосконалення взаємодії між органами державної влади й органами місцевого самоврядування потребує забезпечення: 1) універсальності реалізації державної політики; 2) певного рівня самостійності цих органів у способах реалізації державної політики; 3) посилення співпраці між урядом та органами місцевого самоврядування;

4) впровадження дієвих механізмів узгодження рішень центральних і місцевих органів виконавчої влади, які зачіпають інтереси місцевого самоврядування; 5) вирішення проблеми делегування повноважень виконавчої влади місцевому самоврядуванню, законодавчого визначення принципів, умов та порядку їх делегування, форми контролю за виконанням делегованих повноважень, а також відповідальності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб за невиконання або неналежне виконання делегованих повноважень; 6) створення механізму ефективного контролю за законністю здійснення власних повноважень органами місцевого самоврядування; 7) чіткого розмежування повноважень між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування; 8) створення на регіональному рівні координаційних рад із питань взаємодії місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування [5, с. 326–327].

Також важливим кроком з удосконалення взаємодії називають звуження предмета взаємодії державних адміністрацій з органами місцевого самоврядування до контролю за діяльністю останніх, делегування повноважень у вдосконаленому порядку, а також у формі здійснення комунікації між органами місцевого самоврядування та центральними органами державної влади тощо [10, с. 41].

Крім того, одним із напрямів підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування в Україні, на нашу думку, є й функціонування Експертної групи з питань законодавчого забезпечення децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування, що є робочим органом Консультативної ради з питань місцевого самоврядування [11]. Важливо підкреслити, що до складу даної групи за пропозицією голови Верховної Ради України, всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування входять народні депутати України, представники центральних органів виконавчої влади, посадові особи Апарату Верховної Ради України, представники всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування, експертного середовища.

Представники експертної групи за необхідності проводять засідання, за результатами вивчення та розгляду питань готують висновки і рекомендації, які ухвалюються більшістю від її персонального складу та підписуються головуючим на засіданні. Рекомендації експертної групи надсилаються до комітетів Верховної Ради України, депутатських фракцій, органів виконавчої влади, відповідних підрозділів Апарату Верховної Ради України, а також органів місцевого самоврядування, асоціацій органів місцевого самоврядування, яких стосуються такі рекомендації. А висновки і рекомендації експертної групи щодо проектів законів, постанов, інших актів Верховної Ради України з актуальних питань місцевого самоврядування оприлюднюються на офіційному веб-сайті Верховної Ради України з відповідним інформуванням громадськості [11].

Крім того, Указом Президента України «Про першочергові заходи з розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 р.» передбачено для вдосконалення досліджуваної сфери правовідносин обласним адміністраціям, Київській міській державній адміністрації забезпечити розроблення із залученням органів місцевого самоврядування і реалізацію регіональних планів заходів, спрямованих на популяризацію європейських принципів місцевої демократії та підтримку добровільного об'єднання територіальних громад, передбачивши, зокрема: 1) активізацію роботи з надання методичної та консультативної допомоги органам місцевого самоврядування з питань добровільного об'єднання територіальних громад, а також органам місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад щодо реалізації ними наданих законом повноважень місцевого самоврядування в бюджетній, фінансовій, освітній, медичній та інших сферах, проведення відповідної інформаційно-роз'яснювальної роботи, зокрема в місцевих засобах масової інформації; 2) налагодження постійного зворотного зв'язку із громадськістю, зокрема з експертними організаціями, діяльність яких пов'язана з реформуванням місцевого самоврядування, під час підготовки та реалізації рішень із питань місцевого значення; 3) організацію та проведення разом з органами місцевого самоврядування конференцій, семінарів, круглих столів, що сприяють вирішенню питань місцевого значення; 4) проведення за участю органів місцевого самоврядування роботи з актуалізації перспективних планів формування територій громад областей із метою забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів всіх суб'єктів добровільного об'єднання територіальних громад; 5) забезпечення змістовного наповнення тематичних розділів, присвячених реформуванню місцевого самоврядування та добровільному об'єднанню територіальних громад, що розміщуються на офіційних веб-сайтах місцевих державних адміністрацій тощо [12].

Висновки. Отже, пропонуємо виокремити такі основні напрями підвищення ефективності взаємодії органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування в Україні: 1) нормативно-правовий – чітке розмежування повноважень і відповідальності між органами місцевого

самоврядування та місцевими державними адміністраціями, між органами місцевого самоврядування різного рівня; нейтралізація подвійного статусу місцевих державних адміністрацій; законодавче затвердження механізму й порядку їх взаємодії; 2) організаційний – розроблення ефективного механізму взаємодії; планова та прогнозна діяльність; координація, консолідація чи кооперація сил і засобів для забезпечення ефективного урядування; перенесення акценту з контрольної діяльності на співпрацю у формі участі в спільних програмах, проектах та заходах; 3) інституційний – створення спеціальних дорадчих, консультаційних, координаційних органів тощо; 4) інформаційний – проведення нарад, засідань, конференцій, семінарів, круглих столів, робочих зустрічей, прес-конференцій, громадських слухань тощо; 5) методичний – надання методичної та консультативної допомоги; 6) аналітичний – надання висновків, аналітичних звітів, оглядів спільної діяльності органів виконавчої влади й органів місцевого управління; 7) фінансовий – розроблення й участь у спільних заходах з економічного та фінансового розвитку адміністративно-територіальної одиниці тощо.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 рр.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 739-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80/>
2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80/>
3. Про затвердження Програми співпраці місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, структурних утворень політичних партій, інститутів громадянського суспільства у Київській області на 2010–2012 рр.: рішення Київської обласної ради від 29 липня 2010 р. № 775–33–V. URL: http://gurt.org.ua/uploads/news/.../2012-2/programa_spvpraci.doc
4. Макаров Г.В., Каплан Ю.Б. Напрями вдосконалення системи публічної адміністрації в частині розподілу функцій між органами державної влади та органами місцевого самоврядування: аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/623/>
5. Гончарук Н.Т., Прокопенко Л.Л. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові та функціональні аспекти. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 1. С. 321–329.
6. Фуртатов В.С. Удосконалення механізму взаємодії органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на сучасному етапі державотворення. Наукові праці. Державне управління. Політологія. 2010. Т. 130. Вип. 117. С. 66–70.
7. Малик Я.Й. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. Збірник наукових праць. 2015. Вип. 43: Ефективність державного управління. С. 295–302.
8. Крусян А.Р. Взаимодействие местных органов исполнительной власти и органов местного самоуправления в Украине: учебн. пособие. Одесса, 2001. 161 с.
9. Рильська В.В. Механізм взаємодії між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в аспекті децентралізації влади. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_26/
10. Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні / Національний інститут стратегічних досліджень. К., 2011. 54 с.
11. Про експертну групу з питань законодавчого забезпечення децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування: розпорядження голови Верховної Ради України від 5 лютого 2015 р. № 167. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/167/15-%D1%80%D0%B3>
12. Про першочергові заходи з розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 р.: Указ Президента України від 7 грудня 2016 р. № 545/2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/545/2016>